

Cilt / Volume: 12, Sayı / Issue: 23, Sayfalar / Pages: 386-406

Derleme Makale / Review Article

Received / Alınma: 27.08.2021

Accepted / Kabul: 09.12.2021

ANA AKIM İKTİSAT YAKLAŞIMINDA PARA VE DEĞER ÜZERİNE*

Eylül Ece DEMİR¹

Öz

Bitcoin gibi dijital paraların “bildiğimiz para”nın yerine geçip geçmeyeceğinin sıkça sorulduğu bugünlerde paranın ve toplam toplumsal değer ile ilişkisinin ne olduğu tartışmaları da tekrar önem kazanmaya başladı.

Bu çalışma paraya kavramsal bir yaklaşımdan çok, ana akım iktisat yaklaşımları altında para-değer ilişkisinin kuramsal olarak nasıl temellendirildiği üzerine tartışmayı amaçlamaktadır. Para üzerine yapılan çalışmaların çoğu paranın işlevleri üzerinden bir analiz yapmaktadır. Bu çalışma mevcut literatürden farklı olarak, ana akım iktisat yaklaşımı altında para kavramını fiyat değil, değer ile ilişkisi bağlamında ele almaktadır.

Çalışmada para, değer somut bir formu olarak ele alındığından, değer ne olduğu ve para ile ilişkisinin nasıl kurulduğu önem kazanmaktadır. Yine para, değer ile ilişkisi bağlamında incelendiğinden emek-değer teorisi nedeniyle Klasik teori, fayda-değer teorisi nedeniyle Neoklasik teori ve açık bir şekilde değer teorisi ile ilişkilendirmemesine rağmen parasal bir ekonomi analizi yapması nedeniyle Keynes’in parasal yaklaşımı ele alınmıştır. Ana akım yaklaşımlardan Monetarist ve Keynesyen yaklaşımlar ise parayı değer kavramı üzerinden ele almadıklarından bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmışlardır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden metin analizi yöntemi kullanılarak birincil ve ikincil kaynaklar üzerinden yapılan inceleme sonucu ana akım iktisat yaklaşımlarında paranın ne olduğu, para ve değer ilişkisinin tam olarak ortaya konulmadığı; bu ilişkinin para ve fiyat üzerinden yeniden tanımlanarak emek-değer kavramının içerdiği toplumsal bölüşüm ilişkisiyle ilişkilendirmekten kaçınıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelime: Para, Değer, Klasik Teori, Neoklasik Teori, Keynes.

Jel Kodları: P16, E40, B12, B13, E12.

* Bu çalışma, 2019 yılında Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamlanan “Sermaye Birikim Sürecinde Değer Para Finansallaşma: Varlık Fonu” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹Arş. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, E-posta: eyluldemir@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9635-6033.

Atıf/Citation

Demir, E. E. (2022). Ana akım iktisat yaklaşımında para ve değer üzerine. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(23), 386-406.

ON MONEY AND VALUE IN THE MAINSTREAM ECONOMIC APPROACH

Abstract

Recently, it is frequently asked whether digital currencies such as Bitcoin will replace the “money as we know it”. So the debates about conceptual existence of money and its relationship with total social value have started to gain importance.

This study aims to discuss how the money-value relationship is theoretically grounded under mainstream economics rather than a conceptual approach to money. Money studies are mostly handled through the functions of money. Since this study is seen as an introduction to a conceptual study of money, unlike the existing literature, money is discussed in the context of its relationship with value.

In the study money is considered as a form of value so it becomes important what value is and how is established its relationship with money. Since money is examined in the context of its relationship with value, due to labor theory of value Classical theory, due to utility theory of value Neoclassical theory has been discussed. And Keynes' monetary approach has been discussed because of making a monetary economy analysis although it is not clearly associated with value theory. Monetarist and Keynesian approaches, which are among the mainstream approaches, are excluded from the scope of the study because they do not deal with money through the concept of value.

In the study one of the qualitative research methods, text analysis method, has been used on primary and secondary texts for a literature review. Basically, it has been seen that what money is and the relationship between money and value is not clearly revealed in mainstream economics approaches. It has been seen that this relationship is redefined over money and price and it is avoided to associate it with the social distribution relationship included in the labour theory of value.

Keywords: Money, Value, Classical Theory, Neoclassical Theory, Keynes.

Jel Codes: P16, E40, B12, B13, E12.

1. GİRİŞ

Klasik ekonomi politik teori başta olmak üzere ana akım yaklaşımlarda para olgusunun anlaşılabilmesi için analiz edilmesi gereken kavramlardan biri öncelikle “değer” yani toplumsal emek-değer kavramıdır. Para, değer somut bir formu olarak kabul edildiğinden, değer ne olduğu sorusuna verilecek cevap, paraya yaklaşım açısından önem arz etmektedir. “Değer” kavramı en azından iktisat tarihi boyunca sürekli tartışılmış ve değer kaynağının ne olduğu merak konusu olmuştur. Bu anlamda iktisadi düşünce tarihinde iktisatçılar arasında bir “değer” probleminin olduğu konusunda fikir birliği olduğu söylenebilir. Ancak bu değer kaynağının ne olduğu konusunda aynı fikir birliği söz konusu değildir. Değer kaynağı için iktisat teorisinde temel olarak iki farklı görüş olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar; “emek-değer teorisi” ve “fayda-değer teorisi”dir. Değer tanımındaki farklılıklar, iktisadi düşünce okullarının değer toplumsallaşmasını ortaklaştıran paraya olan yaklaşımlarını da belirlemektedir. Bu anlamda emek-değer teorisini benimseyen Klasik politik iktisatçılar (Marx hariç) ve fayda-değer teorisini benimseyen Neoklasik iktisatçılar (bundan sonra ana akım iktisat olarak bahsedilecektir) parayı sadece mübadeleyi kolaylaştıran bir araç ve reel ekonomiyi örten bir peçe olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla bu yaklaşımlar için toplam toplumsal değer ile para

arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Para, eşdeğerleri mübadele etmeyi kolaylaştıran, takas sisteminin sorunlarının aşılmasını sağlayan bir araç olarak, herhangi bir şekilde reel faktörleri etkilememektedir. Burada emek, malın gerçek/reel (değer) fiyatını oluştururken; para, nominal ve göreceli (değer) fiyatını oluşturmaktadır. Başka bir deyişle emek-değer kuramına göre belirlenen malın faydalılığı yani kullanım değerinin ölçütü emek iken; malın satın alma gücünün yani değişim değerinin ölçütü para olmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşımlarda para sadece sermaye birikim sürecinin dolaşım alanında var olan bir aracı olarak ele alınmaktadır. Yani üretim sürecinde değer olarak ortaya çıkan arzın, dolaşım sürecinde karşılığı olan talep yaratımı için gerekli olan araçtır para. Başka bir deyişle reel ilişkiler, parasal ilişkilerden ayrıdır. Bu da bir yandan üretim alanı ile dolaşım alanı arasında bir kopukluk ortaya çıkarırken; diğer yandan para teorisi ile değer teorisinin de birbirinden kopuk olmasına yol açmaktadır. Paranın reel ilişkiler ile ilişkilendirilmemesi, sürece sadece metallerin fiyatlarını etkilemesi kapsamında dahil edilmesi bu kopukluğun temel nedenidir.

Marksist teori kapitalist üretim tarzının baştan sona parasal bir ekonomi olduğunu savunur. Paranın reel ekonomi üzerinde bir örtü olmadığını savunan Marx'a göre para, toplumsal bir ilişki ve soyut bir kavram olan değer, görünür hale gelmesini sağlayan somut biçimdir. Dolayısıyla para, hem reel ilişkileri belirleme de hem de esas olarak değer transferinde büyük önem taşımaktadır. Ayrıca para olmazsa sermaye birikimi gerçekleşemez, bu nedenle paranın üretim sürecine girmesi bir zorunluluktur. Çalışmanın kapsamı nedeniyle bu yaklaşım başka bir çalışmanın konusu olacaktır.

Bu çalışma ana akım iktisat yaklaşımları altında para-değer ilişkisinin kuramsal olarak nasıl temellendirildiği üzerine bir tartışmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla ana akım iktisadın para teorilerini değer teorileri üzerinden analiz etmeye çalışılmaktadır. Çalışmada bu yaklaşımların parayı nasıl ele aldıkları ve para analizlerinin genel olarak kapitalist birikim sürecine yaklaşımlarını ve iktisadi analizlerini nasıl etkilediği irdelenmektedir. Bu anlamda emek-değer teorisini benimseyen Klasik politik ekonominin ve fayda değer teorisini benimseyen Neoklasik iktisadın görüşleri, temel kaynakları üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Yine ana akım iktisadın heteredoks yaklaşımı olan Keynes'in parasal yaklaşımı, değer teorisindeki belirsizliğe rağmen parayı "devrim niteliğinde" parasal bir ekonomi analizi yaparak, üretim süreci ile ilişkilendirmesi bakımından ele alınmıştır. Ana akım yaklaşımlardan Monetarist ve Keynesyen yaklaşımlar ise parayı değer kavramı üzerinden ele almadıklarından çalışmanın kapsamı dışında bırakılmışlardır.

2. ANA AKIM İKTİSAT YAKLAŞIMINDA PARA VE DEĞER

Ana akım iktisat kendi içinde Ortodoks (serbest piyasacı) ve heterodoks (müdahaleci, Keynesyen, Kurumsalci okul, Avusturya okulu, Post Keynesyenler ve yeni heteredoks görüşler) yaklaşım olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayırımın temel nedeni ana akım iktisat teorisi yaklaşımı altında ele alınacak teorilerin, kapitalizmde genel olarak ortaya çıkan kriz ve dengesizlikleri sistemin içsel dinamiklerini sorgulamadan ya dışardan faktörlerle ya da yanlış veya yetersiz müdahaleler ve düzenlemelerle açıklamalarıdır. Ortodoks yaklaşım altında liberal ve neoliberal iktisat stratejilerini benimseyen teorik yaklaşımların serbest piyasa işleyişi altında değer ve para olgusuna bakışları ele alınacaktır. Heteredoks yaklaşımda çok sayıda farklı yaklaşım olmakla birlikte burada kapitalizmin istikrarının korunması için serbest piyasa işleyişine gerektiğinde müdahale edilmesini ileri süren ve parasal bir analiz yapan Keynes'in paraya yaklaşımı ele alınacaktır.

2.1. Ortodoks İktisat Yaklaşımı

2.1.1. Klasik Ekonomi Politikde Para ve Değer

Klasik ekonomi politik düşünürler İsaac Newton'un, evreni düzenleyen bir dizi mekanik kanunun geçerli olduğu görüşünden etkilenmiş ve bunu ekonomik hayatın uyum içinde olmasını sağlayan bir dizi "doğal yasa"nın olduğu şeklinde ifade etmişlerdir. Bu görüşe göre tıpkı Newton'un fiziğinde olduğu gibi insanları ve toplumları yönlendiren bir takım doğa yasalarının varlığı, bu yasalara uyulması ve herhangi bir müdahale olmaması halinde toplumsal mutluluğun en yüksek düzeyde gerçekleşeceği ileri sürülür. Bu doğal yasaların, ekonomik hayata uyarlanması "Laissez-faire" (bırakınız yapsınlar) düşüncesinin özünü oluşturmaktadır (Paya, 1998: 175-176). Bu kabul, piyasa ekonomisinin ve serbest piyasa koşullarında oluşan bir fiyat mekanizmasının varlığını beraberinde getirir. Klasik ekonomi politik, analizlerinde uzun dönemi esas alır. Uzun dönemde ise ekonomi daima kendiliğinden serbest piyasa koşulları altında, tam istihdam seviyesinde dengeye gelir. Ekonomik aktörler yani firmalar ve tüketiciler her zaman kârlarını ve faydalarını maksimize edecek şekilde rasyonel davranır. Tüm piyasalarda tam rekabet koşulları geçerliyse, fiyatlar ve ücretler tam esnek ve yine ekonomik aktörler tam bilgiye sahiptir.

Klasik ekonomi politik analizde reel sektör ile parasal sektörü birbirinden ayıran ikili bir analiz söz konusudur. Bu dikotomik analize göre parasal değişkenlerdeki değişimler, reel değişkenlerin değerlerinde herhangi bir değişikliğe yol açmaz, yani para "nötr" dür. Klasik analizde reel değerler esas alınır, yani para aldanması veya parasal bir yanılma söz konusu

değildir. Para sadece mübadele işlemini kolaylaştırır dolayısıyla para olmasa da takas yoluyla mübadele devam edeceğinden, para sadece işlem güdüsü ile talep edilir (Bocutoğlu, 2011: 3-6).

Girişte de vurgulandığı üzere para olgusunun anlaşılabilmesi “değer” in ne olduğu sorusu ile ilişkilidir. Değer kavramı, değerın kaynağı ve değerın ölçütünün ne olduğu sorusu iktisat literatüründe merkezi bir öneme sahip olmuştur. Bu soruların cevapları önemlidir çünkü malların değişim oranları ve bu oranları belirleyen unsurlar toplumsal bölüşümün nasıl ve neye göre gerçekleştiğinin de cevabını oluşturmaktadır.

Bu bağlamda Klasik teorinin, değer analizi daha çok paranın sadece bir mübadele aracı olarak neden olması gerektiğinin açıklanması ve değişim değeri yani fiyat için ortak bir ölçü bulmaya yöneliktir. Böylece değişim değerinin, metanın gerçek değerini yansıttığını dolayısıyla ürünün üretim sürecinde kullanılan emek dahil tüm faktörlerin yarattıkları değerın tam karşılığını aldıklarını gösterme çabasıdır. Klasiklere göre değeri, üretimde harcanan emek belirlemektedir. Klasiklerin emek değer teorisini kabulü, değerın nesnel bir şekilde üretim maliyetiyle belirlendiğini kabul ettiklerini ve mübadeleden çok üretimi ön plana çıkardıklarını gösterir (Itoh & Lapavitsas, 1999/2012: 20).

Klasikler için kapitalist ekonomik sistem içinde paranın rolü küçük ve önemsizdir. Klasik ekonomi politiğın kurucularından Adam Smith, *Ulusların Zenginliğı* (1776)’nde paranın kökeni ve kullanımını kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Smith, işbölümünün gerçekleşmesinden sonra insanın ihtiyaçlarının çoğunu, kendi tüketiminden artan emek ürünü fazlasını, başka insanların emek ürünlerinden gereksindikleri ile takas etmesi sonucu giderdiğini belirtir. Ancak bu süreçte takası sağlayacak ortak bir nesnenin olmamasının yarattığı sorunları ortadan kaldırmak için insanların kıymetli madenlere yönelmesini, yine bu madenlerde olası hile ve dolandırıcılıkları önlemek için alınan tedbirler sonucu para ve darphanelerin nasıl ortaya çıktığını örneklerle açıklamaktadır (Smith, 1776/2006: 24-27).

Böylece Smith parasal analiz ile reel analiz ayırımı yaparak paraya sadece değişim aracı ve değer ölçme rolünü yüklemektedir. Dolayısıyla Klasik politik ekonomi paranın sermaye birikiminin bir aracı olduğunu göz ardı etmiş; paranın bir değeri olmadığını bu nedenle paranın sadece para olarak talep edilemeyeceğini kabul etmiştir. Bunu Smith’in, paranın sadece işlem amaçlı talep edildiğini vurguladığı alıntısından net olarak görebiliyoruz. Smith’e göre para, ulusal sermayenin bir parçasını oluşturmakla birlikte, bu sermayenin küçük ve en önemsiz kısmıdır (Smith, 1776/2006: 465).

“Mal, para satın almaktan başka, daha birçok maksada hizmet eder. Ama para, mal satın almaktan başka işe yaramaz. Onun için para, ister istemez malın arkasından koşar. Ama mal, her zaman yahut kesinkes paranın peşinden koşmaz.... İnsanlar parayı, paradır diye istemezler; onunla satın alabilecekleri şeyin hatırı için isterler” (Smith, 1776/2006: 466/467).

Smith, insanların alışverişi belli kurallar çerçevesinde yaptıklarını, bu kuralların da malların görelî değerini belirlediğini belirttikten sonra, değerî iki ayrı anlamı olduğuna dikkati çeker. Buna göre bir nesnenin faydalılığı “kullanım değeri” iken, o nesnenin başka mal satın alabilme gücü, “değişim değeri”dir. Çoğu zaman kullanım değeri yüksek olan şeylerin (su gibi) değişim değeri çok düşük ya da hiç olmazken; aksine değişim değeri yüksek olan bazı şeylerin (elmas gibi) kullanım değeri ya azdır ya da hiç yoktur (Smith, 1776/2006: 30).

Peki değeri belirleyen, onu ölçmemizi sağlayan şey nedir? Smith bu soruyu “[...] emek, bütün malların değişim değerinin gerçek ölçüsüdür” şeklinde cevaplar (Smith, 1776/2006: 31). Ancak emeğin soyut bir kavram olması nedeniyle çoğu zaman, malların değişim değeri emekle değil, başka bir malın miktarı ile belirlenmektedir. Smith paranın bir kez ele geçtikten sonra (ortaya çıktıktan sonra) mübadeleyi nasıl kolaylaştırdığını, takas sisteminde ortaya çıkan değişim sorunlarını nasıl çözdüğünü, işbölümü ve uzmanlaşmayı kolaylaştıran ve hızlandıran bir araç olduğunu detaylı bir şekilde anlatmıştır.

Smith’in çağdaşı olan James Steuart ise Klasik politik ekonomide paranın dolaşım aracı olma işlevine aşırı vurgu yapılmasının aksine, paranın hesap birimi, borç geri ödeme aracı, gömüleme aracı ve uluslararası ödeme işlevlerini de tartışmıştır (Itoh & Lapavitsas, 1999/2012: 27). James Steuart, emek-değer teorisini kullanmamış olmakla birlikte fiyat ile değer arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Steuart, uzun süre para olarak kullanılan metaller nedeniyle, para ve madeni paranın (sikke) neredeyse eş anlama geldiğini ancak prensipte bu ikisinin birbirinden oldukça farklı olduğunu belirtmiştir (Steuart, 1767: 526). Hesap parası (money of account) kavramını kullanan Steuart’a göre para, “satılabilir şeylerin ayrı ayrı değerini ölçmek için icat edilmiş, keyfi bir eşit parçalar ölçeceğinden başka bir şey değildir”. Hesap parası, tıpkı derece, dakika, saniye gibi şeylerin değerini ölçmek için kullanılan bir ölçektir (Steuart, 1767: 526).

Hesap parası ile madeni para ayrımını yapan Steuart bir anlamda kaydi para ile meta para ayrımını yapar. Ancak daha sonra “yapay ya da maddi para” dediği parayı, hesap parası yerine kullanır. Bir kere keyfi olarak değerli bir madenin para olarak belirlenmesinden sonra, altın veya gümüş, bu aynı zamanda değeri ölçen fiyat tanımını kazanır (Steuart, 1767: 526). Dolayısıyla Steuart’ın analizinde somut para olan sikke, soyut bir ölçü birimine (numeraire)

dönüşmektedir. Steuart fiyatı, değer bir ölçüsü olarak almakta ve ona göre değer ile fiyat, mübadele sırasında arz ve talep tarafından belirlenmektedir (Itoh & Lapavitsas, 1999/2012: 23).

Klasik politik ekonominin en önemli temsilcilerinden David Ricardo da bir ekonomide yaratılan değer kaynağı üzerinde durmuştur. Ricardo tıpkı Smith gibi değeri, kullanım değeri ve değişim değeri olarak iki ayrı kategoride ele almış ve herhangi bir malın değişim değerine sahip olması için öncelikle kullanım değerine sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Buna göre yararlıya sahip olan malların, değişim değerlerini, az bulunur olmaları (kıt olmaları) ve elde edilmeleri için gerekli olan emek miktarı gibi iki farklı kaynaktan aldığını belirtir. Ancak yararlılık, bir malın değişimi için zorunlu bir gereklilik olsa da, değişim değerinin ölçütü değildir. Bazı heykeller, tablolar, zor bulunan kitaplar gibi, herhangi bir şekilde çoğaltılamayan ve değerleri nadir olmalarından kaynaklanan mallar vardır. Bu tür malların değeri, üretimleri için kullanılan emekten tamamen bağımsız olarak belirlenmektedir. Bu tür mallar dışında kalan, insan emeğinin harcanmasıyla çoğaltılabilen ya da üretilmelerinde rekabetin kısıtlama olmadan işlediği malların değerleri ise bu malların üretimi için harcanan emek tarafından belirlenir (Ricardo, 1817/2013: 8). Bu emek içinde sadece malların üretiminde kullanılan doğrudan emek değil, aynı zamanda o malın üretimi için gerekli olan malzeme ve makineleri üretmede harcanan dolaylı emek de vardır (Ricardo, 1817/2013: 19). Yani değer, birikmiş emek olan sermaye ile canlı emek olan işçinin yarattığı ortak bir üründür (Selik, 1974: 35). Ricardo, bu nedenle değer bu iki sınıf arasında ücret ve kâr olarak paylaşılması gerektiğini savunarak, yaratılan değer bölüşülmesinde kârın haklılığını ortaya koymaya çalışmıştır.

Ricardo, malların görece değerlerindeki değişikliği ölçmek için değişmez bir değer ölçüsü olarak kabul edilen paranın değerinin de onun üretim maliyetleri, yani emek-değer teorisi tarafından belirlendiğini ve fiyat düzeyinin meta-paranın değişim değerini yansıttığını belirtir (Blaug, 2014: 158). Yani paranın değerini de parayı oluşturan değerli madenlerin içerdiği emek belirlemektedir. Dolayısıyla eğer dünyanın her yerinde sadece madeni para (meta-para) kullanılırsa, piyasadaki para miktarı, paranın ve metaların değeri ile dolanım hızı tarafından belirlenecektir. Bu da mübadele için gerekli olan zorunlu para miktarını verecektir. Kâğıt paranın da altın karşılığı olduğu müddetçe bu otomatik mekanizma bozulmayacaktır (Itoh & Lapavitsas, 1999/2012: 28-29). Ricardo'nun emek-değer teorisi ve paranın miktar teorisini uzlaştırması, onun parayı sıradan bir meta olarak kabul etmesi varsayımına dayanır (Itoh & Lapavitsas, 1999/2012: 30).

Klasik politik ekonominin bir başka öncü ismi J.S. Mill ise "*Ekonomi Politiğin İlkeleri*" adlı eserinde, Klasik ekonomi politiğin para teorisini birçok yönden tamamlamıştır. Mill, paranın

dolanım hızı, kredi ve gömüleme konularını ele almıştır. Mill'e göre bir para birimi birden çok mübadeleye aracı olabilir. Aynı zamanda bazı mübadele işlemlerinin para kullanmadan, kredi aracılığıyla yapıldığını ve paranın gömülenmesinin de bu kredilere bir şekilde kaynak sağladığını belirlemiştir (Öçal, 1981: 161). Mill paranın değerini ortak bir ölçüsü, değişim aracı ve değer standardı fonksiyonları olduğunu vurgulamış ve paranın bu işlevlerinin mübadele işlemlerini nasıl kolaylaştırdığını örneklerle açıklamıştır (Mill, 1848/1885: 144). Mill bir şeyin değerinin, o şeyin değiştiği şey ile belirlendiğini dolayısıyla paranın değerini de değiştiği şeyin yani paranın satın alma gücünün belirlediğini vurgulamıştır. Ona göre eğer fiyatlar düşükse, paranın satın alma gücü ve değeri artacak; fiyatların yüksek olması durumunda ise paranın satın alma gücü ve değeri düşecektir. Dolayısıyla paranın değeri, fiyatlar genel düzeyinin tersi yönünde değişmektedir. Paranın değeri veya satın alma gücü ise öncelikle arz ve talebe bağlıdır. Paranın arzı belli bir zamanda piyasadaki para miktarı yani dolanımdaki para miktarı ile belirlenirken; talebi satış için piyasaya sunulan tüm malların fiyatları tarafından belirlenir. Çünkü her mal satıcısı aynı zamanda bir para alıcısıdır (Mill, 1848/1885: 148). Mill'in analizinde bir yandan Say yasasının varlığı kendini gösterirken, diğer yandan paranın değerinin miktarına bağlanması ile miktar teorisi net olarak görülmektedir.

J. S. Mill paranın değer yasalarını etkilemediğini, sadece alış verişi kolaylaştıran bir araç olduğunu kabul etmiştir. Buna göre takas sisteminde, şeylerin geçici veya piyasa değerleri (*değişim değeri*) arz ve talebe; onların üretim maliyetlerine bağlı olan ortalama ve kalıcı değerleri (*kullanım değeri*) maliyetlerine bağlıdır. Bu, parasal sisteme de uygulanabilir. Parasal sistemde, takas sisteminde birbiriyle değiştirilen şeyler, bu defa eşit miktarda para için satılacak, böylece biri diğeri ile değiştirilmiş olacaktır. Ancak buradaki değişim sürecinde tek işlem yerine iki işlem yapılmış olacaktır (Mill, 1848/1885: 147).

Klasik ekonomi politiğin temelinde John Baptiste Say tarafından ortaya konulan Mahreçler Kanunu (piyasalar kanunu/Say yasası) bulunur (Öçal, 1981: 153). Mahreçler kanununa göre "her arz kendi talebini yaratır". Dolayısıyla bu kanuna göre mal ve hizmetlerin arzı bu mal ve hizmetlerin talebini yaratır. Bu da parayı sadece mübadeleyi kolaylaştıran bir araç, "numeraire" (hesaplama aracı/hesap birimi) haline getirmektedir. Paranın sadece bir mübadele aracı olarak ele alınması paranın yansız yani nötr olması kabulünü de beraberinde getirir. Yani Klasik analiz gelir dağılımı, büyüme oranı, istihdam seviyesi gibi reel değişkenleri parasal faktörleri dikkate almadan ele alır. Para, hiçbir şekilde bu reel değişkenleri etkilememektedir. Say yasasının kabulü bu ayrımı beraberinde getirmiş, Klasik politik ekonomide parasal faktörlerin reel faktörleri etkilemediği dikotomik (ikili) bir yapının ortaya çıkmasına, sadece

reel analiz yapılmasına neden olmuştur. “Parasal analiz”den kasıt, parayı argümanın başında analize dahil eden ve iktisadi yaşamın temel özelliklerinin bir takas modeliyle temsil edilebileceğini kabul etmeyen her tür analizdir. “Reel analiz”den kasıt ise iktisadi faaliyeti, sadece mal ve hizmetler hakkındaki kararlar ve bunlar arasındaki ilişkiler üzerinden yapan analizdir. Burada “para bir örtü-peçedir” çünkü iyi işleyen bir para sistemi ticaretin takastan ibaretmiş gibi analiz edilmesine izin verir (Blaug, 2014: 28).

Klasiklerin Say Yasası’nın geçerliliğini kabul etmeleri ekonomik analizlerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Klasik politik ekonominin para teorisi yaklaşımı bu yasanın kabulüne bağlıdır. Bu yasanın kabulü, kapitalist üretimin nihai amacının kullanım değeri tüketimi olduğu anlamına gelmektedir. Toplam talep her zaman toplam arzı eşit olacaktır ki bu trampa sisteminin özüdür. Say yasasına göre para ve emtia arasında herhangi bir ayrıma ihtiyaç yoktur çünkü para arzı emtia talebine bağlıken, para talebi de emtia arzına bağlıdır. Herhangi bir şekilde malların satılmaması veya paranın elde tutulması söz konusu değildir.

Paranın mübadeleyi kolaylaştıran bir araç olarak kabul edilmesi (Say yasası), Klasik teorinin paraya yaklaşımının temelinde miktar teorisi ve bu teorinin varsayımlarının olmasından kaynaklanmaktadır. Bu varsayımlar özet olarak şu şekildedir (Ercan, 2005: 124);

- Paranın temel işlevi, değişim aracı olmasıdır.
- Para nötrdür, yani paranın herhangi bir değeri bulunmamaktadır.
- Parasal faktörler reel faktörleri etkilemezler, sadece fiyatları etkilerler.
- Parasal denge söz konusudur ve insanların paranın bir kısmını elde tutmaları söz konusu olmadığı için pasif finans ilkesi geçerlidir.

Parayı reel faktörleri gizleyen bir peçe olarak gören Klasik politik ekonomide para ve reel faktörler arasındaki ilişki, para miktarının metaların fiyatları üzerindeki etkisi bağlamında kurulmuştur. İlk olarak Merkantilistler tarafından formüle edilen paranın miktar teorisi, Ricardo ile kesin halini almıştır (Kazgan, 1980: 99). Merkantilistlerde para, malların dolaşım hızını arttırarak ticaret hızını ve hacmini arttırıyordu. Merkantilistler $MV \equiv PT$ şeklindeki değişim denkleminde para miktarının (M), malların ortalama fiyatları (P) üzerindeki değil, ticaret hacmi (T) üzerindeki etkisi üzerinde durmuşlardır. Buna göre para arzındaki bir artış para talebinde bir artışa yol açar. Dolayısıyla para miktarındaki bir artış fiyatları değil, doğrudan ticaret hacminde bir artışa yol açar ve ticareti canlandırır (Blaug, 2014: 23).

Paranın miktar teorisinin ilk versiyonunu ele alan David Hume, para miktarı ile ortalama fiyatlar arasında nedensel bir ilişkinin olduğunu ileri sürmüştür. Miktar teorisinin genel kabul görece bu versiyonuna göre T ve V (paranın dolaşım hızı) parasal değişimlere karşı duyarsız olduğundan M ve P oransal olarak değişecektir. Fakat para sadece bir değer ölçüsü ve mübadele aracı olduğu sürece bu ilişki geçerli olacaktır. Çünkü paranın değer saklama işlevi dikkate alındığı anda M ve P mutlaka oransal olarak hareket etmek zorunda kalmayacaktır (Blaug, 2014: 24).

Özetle Klasik ekonomi politikde para sadece dolaşım alanında var olan bir araç olarak ele alınmakta bu da bir yandan üretim alanı ile dolaşım alanı arasında bir “dikotomi”yi ortaya koyarken; diğer yandan para teorisi ile değer teorisinin de birbirinden kopuk olmasına yol açmaktadır. Para-değer birlikteliği yerine para-fiyat birlikteliğine vurgu yapmak, parayı değer teorisinden kopararak fiyatlar genel düzeyi üzerinden ilişkilendirerek bölüşüm ilişkisini sermaye birikimini hızlandırıcı işleve dönüştürmektedir.

2.1.2. Neoklasik İktisatta Para ve Değer

1870’lerde marjinalist devrim ile ekonomik teori tamamen yeniden düzenlendi. Nesnel üretim maliyeti ve Klasik emek-değer teorisi (nesnel değer teorisi) yerini öznel üretim maliyeti ve sübjektif fayda-değer teorisine (sübjektif değer teorisi) bıraktı. Ekonomi teorisinin ilgi odağı, büyüme, kalkınma ve bölüşüm sorunlarından kıt kaynakların optimal dağılımına döndü. Yani sermaye birikimi problemi yerini kıt kaynakların fiyatlandırılması ve tahsisi sorunlarına bıraktı. Klasik iktisatçılar daha çok makroekonomik problemlerle ilgilenirken; Neoklasik iktisatçılar daha çok birey ve firma kararları gibi daha mikro bazlı problemlerle ilgilenmeye başladılar. Bununla birlikte Neoklasik teori de, Klasik teori gibi daha çok reel faktörlerle ilgilenmiştir.

Neoklasik iktisat, 1870’lerden günümüze kadar görüşleri etkili olan, Klasik değer teorisi dışında temelde Klasik politik ekonominin görüşlerini benimseyen liberal iktisat okuludur. Bu okulun en temel ve ayırıcı özelliği marjinalist değer ve bölüşüm teorisidir (Kazgan, 1980: 118-122). Neoklasik iktisatta Klasik analizdeki üretim maliyetlerine dayanan objektif emek-değer teorisi yerine, sübjektif fayda-değer teorisi benimsenmektedir. Objektif emek-değer teorisinin kapitalizmin eleştirisi için kullanılması bu köklü değişimde etkin bir rol oynamıştır. Sübjektif fayda-değer teorisi psikolojik etkenlere dayandırılmış, fayda ve değer belirleyicisi olarak öznel zahmet ön plana çıkmıştır (Kazgan, 1980: 122). Neoklasik iktisatta değeri belirleyen şey, “bizatihi ihtiyacın yoğunluğu değil, tatmin edilmeyen ihtiyacın son parçasının (marjinal faydanın) yoğunluğudur” (Mandel, 1975: 415). Dolayısıyla fayda-değer teorisinde bir malın değeri içerdiği toplam faydaya göre değil, marjinal faydaya yani son birimin faydasına bağlı

olarak belirlenmektedir. Marjinal fayda söz konusu malın tüketilen miktarı ile ters orantılıdır. Dolayısıyla bir mal ne kadar kıt ise o malın marjinal faydası yani değeri o kadar yüksektir. Bu bağlamda Neoklasik iktisatta değeri belirleyen temel unsur “kıtlık”tır (Akyüz, 1980: 97-99).

Klasik ekonomi politik iktisatçılar gibi Neoklasik iktisatçılar da emek-değer kavramını görünür olmaktan çıkaracak fiyatlama politikası için parayı subjektif faydayı ortaya koyan belli başlı en önemli değer olarak almışlardır. Parayı sadece mübadeleyi kolaylaştıran bir araç olarak görmüşlerdir. Para, insana doğrudan bir fayda sağlamamakta, ancak onun aracılığıyla satın alınan malların faydaları üzerinden yani dolaylı olarak fayda sağlamaktadır. Dolayısıyla parayla satın alınan malların marjinal faydası, söz konusu paranın marjinal faydasına eşittir (Paya, 1998: 199). Paranın değerini ise aynı mal ve hizmet piyasasında olduğu gibi, arz ve talep yasalarıyla para piyasasında belirlemeye çalışmışlardır. Buna göre tam rekabet koşulları veri iken, tüketiciye atfedilen tercihler paraya olan talep unsurlarını; merkez bankaları ve finansal araçlar da para otoritesi olarak para arzını sağlarlar. Böylelikle paranın değerini arz ve talep bileşenlerini ortaya koyan klasik miktar teorisinden çıkarmaya çalışmışlardır.

Neoklasik yaklaşımın temsilcilerinden Walras, genel denge analizi ile para teorisini birleştirmiş ve ekonomide genel denge durumunda paranın rolünü göstermiştir. Buna göre Klasiklerin kabul ettiği paranın mübadele sürecine hiçbir şey katmadığı görüşünü reddetmiştir. Çünkü Walras’a göre eğer sistemde bir “numeraire” yoksa bilinmeyen sayısı denklem sayısından fazla olacağından, sistemin dengeye gelmesi söz konusu olamaz (Kazgan, 1980: 178). Diğer yandan Walras’a göre genel denge modeline paranın girmesi numeraire ekonomisinden elde edilen sonuçları değiştirmemektedir. Bu da Walras’ın modelinde paranın yansızlığının yani miktar teorisinin geçerliliğinin devam ettiğini göstermektedir. Yani Walras’ta da para mübadeleyi kolaylaştıran bir araçtan başka bir şey değildir (Öçal, 1981: 171). Ayrıca Walras, üretimden elde edilen tüm gelirin, tüketim harcamalarına gittiğini kabul etmekle Say yasasının geçerliliğini kabul etmiştir (Kazgan, 1980: 178). Walras’ın genel denge analizinde bütün piyasalar eşanlı dengeye gelmektedir. Eğer piyasaların herhangi birinde bir dengesizlik varsa bu durumda geriye kalan piyasalardan en az birinde daha dengesizlik vardır. Walras’ın genel denge analizinin, kapitalist ekonomide paranın varlığının nedenlerini ve takas ekonomisi ile parasal ekonomi arasındaki farkı açıklamakta yetersiz kaldığını söyleyebiliriz.

Neoklasik iktisadın öncü isimlerinden Irving Fisher, miktar teorisi eşitliğini yeniden düzenlemiş ve buna mübadele denklemi demiştir (Öçal, 1981: 175). Fisher mübadele denklemine, çeke tabii mevduatın banknot ile aynı işlevi gördüğünü belirterek, çeke tabii mevduatı (M’) ve bunun dolanım hızını (V’) ekleyerek denklemi $MV+M'V'=PT$ haline

getirmiştir. P fiyatlar genel düzeyi, T ticaret hacmidir. Fisher para miktarı ile fiyatlar genel düzeyi arasındaki doğrusal ilişkiyi kabul etmekle beraber, tam istihdamın henüz gerçekleşmediği geçiş dönemlerinde bu ilişkinin geçerli olmadığını belirtmiştir (Kazgan, 1980: 180). Fisher'in miktar teorisi analizinde para arzı, ekonomiye dışsal, para otoritelerince belirlenmekteyken; para talebi o anda ekonomide yapılan işlem hacmine bağlıdır (Ercan, 2005: 148).

Alfred Marshall ise paranın sadece işlem amacıyla değil, aynı zamanda belirsizliklerden korunmak için de talep edildiğini anlatmak için "Cambridge denklemi"ni Fisher'in mübadele denklemini baz alarak geliştirmiştir. Fisher'de genel fiyat düzeyindeki değişmelerin ana kaynağı para arzındaki değişmeler iken, Marshall'da para talebi de denkleme girer (Kazgan, 1980: 181). Marshall, Klasik politik ekonominin ve Neoklasik analizin para teorisinden farklı olarak paranın, "satın alma gücü"nü temsil etmesi nedeniyle bilinmeyen ihtiyaçlara ve geleceğe ilişkin beklentilere karşı gömülenebileceğini belirtmiştir. Marshall'a göre bu nedenle insanlar gelirlerinin belirli bir kısmını (k) ellerinde tutarlar (Marshall'dan akt. Ercan, 2005: 151). Böylece Marshall'ın para talebine zaman ve belirsizlik faktörlerini eklemesi ile o güne kadar sadece dolaşım aracı olarak talep edilen para, artık ihtiyat amacıyla da talep edilmiş olacaktır. Bu da piyasadaki paranın analize dahil edilmesi anlamına gelmektedir (Ercan, 2005: 151-152). Marshall'a göre bireyler satın alma güçlerini sabit tutmak için gelirlerinin onda birini, servetlerinin ise ellide birini ellerinde tutmak zorundadırlar (Öçal, 1981: 180). Belirli bir miktar paranın ihtiyat amacıyla piyasadaki çekilmesini kabullenmek, aslında piyasaya sürülen her metanın bir talebinin olacağını kabulünü de üstü kapalı olarak çürütmektedir. Yani bir eksik talep krizi olabilir. Bununla birlikte elde tutulan para miktarının (k), paranın dolanım hızı gibi, ancak uzun dönemde değiştiği kabul edildiğinden zımnen de olsa Say kanunu da kabul edilmiştir (Kazgan, 1980: 182). Bu önemli farklılıklara rağmen Marshall da diğer Klasik ve Neoklasik iktisatçılar gibi para arzını dışsal olarak ele alarak, ekonominin parasal kesimini reel kesimden ayırmış ve Klasik dikotomi analizini devam ettirmiştir.

Hem Fisher hem de Marshall miktar teorisinin doğrudan analizini ele alırken Knut Wicksell miktar teorisinin dolaylı analizini ele alarak Neoklasik iktisadın sınırlarını zorlamıştır (Ercan, 2005: 153). Wicksell paranın Klasiklerin ileri sürdüğü gibi "peçe" olmadığını, aksine kapitalist sistemde temel etken olduğunu açıklamış ve iktisadi istikrarsızlıkların kaynağını para-kredi mekanizmasında aramıştır (Kazgan, 1980: 178). Wicksell'e göre bankacılık sistemi, kredi politikası aracılığıyla para hacmini, paranın dolanım hızını ve meta fiyatlarını etkileyebilir (Öçal, 1981: 228).

Nitekim Wicksell, Say kanunun sadece reel ekonomilerde geçerli olduğunu savunarak parasal ekonomilerde bu kanunun geçerliliğini reddetmiş ve miktar teorisinin yetersizliğini ortaya koymuştur. Buna rağmen, genel fiyat düzeyindeki değişimleri açıklamak için miktar teorisini kullanmıştır. Ancak Wicksell'in miktar teorisini ele alışı öncüllerinden farklıdır. Wicksell, doğrudan parasal ekonomiyi ele almış ve para miktarındaki ya da paranın dolanım hızındaki bir değişimin fiyatlar üzerindeki etkisine ne olacağını incelemeye çalışmıştır (Öçal, 1981: 223-224). Wicksell, miktar kuramcıları tarafından sabit ya da uzun dönemde yavaş değişebileceği ileri sürülen dolanım hızının, değişebileceğini kabul etmiştir (Öçal, 1981: 226). Dolayısıyla Wicksell, para miktarı değişimlerinin genel fiyat düzeyini aynı yönde ve aynı oranda değiştirdiğini kabul eder; ancak farklı olarak, bu değişimlerin, toplam nakdi talebi hangi yoldan ve nasıl etkilediğini göstererek Keynes'in efektif talep analizine öncülük etmiştir (Kazgan, 1980: 178).

Bir miktar kuramcısı olan Wicksell, para ve fiyatlar arasındaki bu doğrudan ilişkiyi reddetmesine rağmen analizinde bir yandan bankaların önemi üzerinde dururken - ki bu para arzının ekonomiye içsel olan kurumlar tarafından belirlendiği anlamına gelir - diğer yandan parayı ekonomik süreç ve ilişkilere dışsal bir değişken olarak tanımlar (Ercan, 2005: 154). Wicksell tasarruf edilen para sermayenin, bankalar aracılığıyla borç verilmesi sonucu mümkün olan en kısa sürede dolanıma geri döndüğünü belirtir. Bireyin bakış açısından bu, ölü (dead) sermayenin faiz garantisi altında, canlı (fruitful) sermayeye dönüşmesi anlamına gelir (Wicksell, 1978: 10). Wicksell bankaların temel fonksiyonunun, para arzının günlük ihtiyaçları karşılayacak şekilde kontrolü veya miktar artışını önlemek olduğunu, bunun da fiyatları ve paranın değerini düzenlediğini savunur (Wicksell, 1978: 14). Para miktarı, dolaşım hızı ve emtia fiyatları, her zaman tüm para dolaşımında olacak şekilde, yani ülkedeki tüm para emtia ile takas edilecek şekilde, ayarlanır (Wicksell, 1978: 22).

Wicksell para miktarı ve kredi hacmi arasında yakın bir ilişki olduğunu, kredinin paranın dolanım hızını arttırdığını, böylece gerekli olan para miktarını düşürdüğünü belirtmiştir. Bu ilişkinin Wicksell'e göre çok daha önemli bir yönü vardır: Bu, kredi verilmesi veya sermaye transferinin para şeklinde yapılması ve bunun sermaye birikiminin ve tasarrufun yapılmasına yol açmasıdır. Yani para, tasarrufun ve sermaye (kredilerin) transferinin aracıdır (Wicksell, 1978: 24). Paranın değeri, tam olarak değişim değeri yani mal ve hizmetleri satın alma gücüdür. Dolayısıyla paranın değeri ve fiyatlar genel seviyesi eş anlamlı veya ilişkili kavramlardır (Wicksell, 1978: 129). Wicksell'e göre paranın sübjektif değeri yani marjinal faydası, esas olarak paranın objektif değerine yani satın alma gücüne bağlıdır (Wicksell, 1978: 130).

Dolayısıyla Wicksell parayı, kredi ve faiz aracılığıyla ekonomiyi etkileyen bir gerçeklik olarak ele almakla birlikte paranın değer ile ilişkisini ortaya koymamıştır.

Neoklasik iktisadın, subjektif bir değer teorisini, objektif bir para teorisi (miktar teorisi) ile birleştirmesinin düalist bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Neoklasikler, paranın marjinal değeri problemini hiçbir zaman çözememişlerdir. Para miktarındaki bir artış, meta stokundaki bir artış gibi mutlaka metanın marjinal değerini azaltmaz; çünkü para, farklı ihtiyaçların giderilmesinde kullanılabilir. Nitekim miktar teorisine göre para miktarındaki bir artışın, metanın marjinal değerini değiştirmeden sadece fiyatları değiştirmesi bu düalizmin bir göstergesidir (Mandel, 1975: 419).

Neoklasik ekonomi politik yaklaşımda da para sadece dolaşım alanında var olan bir araç olarak ele alınmakta bu da bir yandan üretim alanı ile dolaşım alanı arasında bir “dikotomi”yi ortaya koyarken; diğer yandan para teorisi ile değer teorisinin de birbirinden kopuk olmasına yol açmaktadır.

2.2. Heterodoks (Müdahaleci) İktisat Yaklaşımı: Keynes’de Para ve Değer

Keynes’de açık bir şekilde değer teorisi bulunmamakla birlikte Keynes’in, Neoklasiklerin öznel değer teorisini benimsediğini ileri süren ve bunu teorisinin en zayıf yanlarından biri olarak gören görüşler söz konusudur. Onlara göre bu kabul, Keynes’in Klasik politik ekonomi ile kıyaslanabilecek bir kapitalist ekonomi teorisi geliştirememesinin temel nedenidir. Diğer yandan beklentilerle belirsizliği makro iktisada kazandırmasının önemli bir gelişme olduğunun, ancak bunun tamamen psikolojik bir unsuru içermesi- tamamen psikolojik unsurlara dayalı iktisadi bir analiz yetersiz olacağından- ve finansal piyasaların ağırlıklı olması da- dar bir toplumsal zemin oluşturduğundan- yine teorisinin zayıf yönleri olarak görülmektedir (İtoh & Lapavitsas, 1999/2012: 212-213).

Yine Keynes’in Klasik ekonomi ile Neoklasik ekonomiyi ayırt etmeden “Klasik ekonomi” olarak adlandırmasını onun, bu iki yaklaşım arasındaki farklılıkları dikkate almadan, teorisini Neoklasik çerçevede oluşturmasına neden olduğuna; aslında Keynes’in Neoklasik değer teorisi yerine Klasik değer teorisini kabul etmesi gerektiğine yönelik görüşler de söz konusudur (Shiozawa, 2014: 2-3). Burada Keynes’de değer teorisine yönelik bu eksiklik gözardı edilmeden Keynes’in para analizi ele alınacaktır.

Keynes Klasik teorisinin, sadece özel durumlar için geçerli olduğunu vurgulayarak, bu teorisinin önermelerinin gerçek hayata uygulanmasının ciddi sorunlar doğuracağını belirtir (Keynes, 1936/2010: 13). Keynes’in dünyasının özellikleri şu şekilde özetlenebilir: Uzun ve kısa

dönemde para-sermaye önemlidir. İktisadi sistem, değiştirilemeyen geçmişten, belirsiz geleceğe doğru hareket eder; yatırım ve tüketim faaliyetleri gibi önemli kararlar çoğunlukla belirsiz koşullarda gerçekleşir. Parasal anlamda vadeli sözleşmeler, üretim ve mübadele süreçlerini etkin bir şekilde organize etmek için geliştirilen beşeri bir kurumdur. Bu sözleşmelerin en yaygın olanı, parasal ücret sözleşmeleridir. Piyasa merkezli, parasal üretim ekonomisinde, tam istihdam değil, işsizlik ortak bir serbest piyasa durumudur (Snowdon & Vane, 2012: 404).

Bir ekonominin nasıl işlediğine dair, Klasikler ile Keynes arasındaki temel farklılıklardan birisi, finansal piyasaların rolü ve üretim ve istihdamın “reel ekonomi” üzerindeki etkileridir. Klasiklerde, serbest finansal piyasalar, toplumun ilerlemesini destekleyen sermaye mallarının etkin dağılımını sağlar. Keynes’de ise gerçek dünya finansal piyasaları, likidite sağlar ancak etkinliği zorunlu kılmaz. İyi zamanlarda finansal piyasaların sağladığı likidite sermaye birikimini ve büyümeyi hızlandırırken; kötü zamanlarda finansal piyasalardaki likidite, yüksek işsizlik, atıl kapasite, yavaş ekonomik büyüme hatta depresyona yol açabilir. Belirsiz bir geleceğe dair endişeler arttığında, likidite yani para sınırları yatıştırır, ancak reel ekonomide ciddi maliyetlere yol açabilir (Davidson, 2002: 7).

Skidelsky’e (1992) göre Keynes’in Genel Teorisi’nin ana teması “parasal güçler geçici rahatsızlıklar değildi... onlar temel olarak denge durumlarının belirlenmesinde yer aldılar. Bütün ekonomik değerler parasal değerlerdir, bu da para teorisinin üretim teorisinden ayrılamayacağı anlamına gelir” (Davidson, 2002: 12-13). Paranın ve finansal piyasaların likidite tercihi teorisi Keynes’in analizinin devrimci yanısıdır (Davidson, 2002: 13).

Keynes’in analizi, para-sermaye alışverişlerini (trade off) içeren mübadele ve bölüşüm ilişkileri çevresinde şekillenmiştir (Fine, 1987: 30). Yani üretim süreciyle ilgilenmez. Tek istisna, sermayenin marjinal etkinliğindeki uzun dönemli azalmaya ilişkin yaklaşımıdır. Keynes’in teorisi parayı ele alışı üzerinden daha çok dolaşım süreciyle sınırlı kalmasına dayanır. Davidson, Keynes’in, yüzyılı aşkın bir süre hakim olan Klasik teorinin “klasik analizinin” para kullanan, piyasa odaklı girişimci bir ekonominin ekonomik problemlerine neden uygulanamayacağını açıklamak için Genel Teori’yi yazdığını ileri sürer (Davidson, 2002: 4). Keynes bu eserinde, Klasik teorideki dikotomik yapıyı eleştirmiş, iktisadın, değer ve bölüşüm teorisi ve para teorisi olarak ayrılmasının hatalı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, Keynes’in Genel Teori’deki amacı fiyat teorisi ile değer teorisini birbiriyle bağlantılı hale getirmek, yani para sektörü ile reel sektörün birbiriyle etkileşim halinde olduğunu vurgulamaktır (Keynes, 1936/2010: 251). Keynes, olması gerekenin bireysel sanayi ya da firma teorisi ile bir bütün

olarak çıktı ve istihdam arasında yapılacak olan ayırım olduğunu; ancak bu şekilde paranın önemli özelliklerinin ele alınacağını ve bir bütün olarak çıktı ve istihdamı neyin belirlediği sorusuna yöneldiğimizde, tam olarak gelişmiş bir para teorisine ihtiyaç duyulacağını belirtmiştir (Keynes, 1936/2010: 252).

Keynes’de parasal (girişimci) ekonomi, paranın iktisadi aktörlerin güdü ve kararlarını etkilediği bir ekonomidir. Başka bir deyişle, Keynes, parasal ekonomi teorisini, gelecek hakkındaki görüşlerin bugünü etkileme kapasitesinin olduğu bir sistemin teorisi olarak tanımlamaktadır (Işık, 2003: 76). Keynes’e göre “paranın önemi esasen bugünle gelecek arasında bir bağ kurmasından kaynaklanmaktadır” (Keynes, 1936/2010: 252). Parasal analiz olmadan değişen beklentilerin bugünkü faaliyetler üzerindeki etkisi anlaşılabilir. Altın, gümüş ve kanuni ödeme araçlarını ortadan kaldırarak paradan uzaklaşmak mümkün değildir (Keynes, 1936/2010:252).

Keynes, özellikle emek piyasasındaki dengesizliği açıklayabilmek için Say yasasını reddetmiştir (İtoh & Lapavitsas, 1999/2012: 206). Walras’ın genel denge analizi teorik bakımdan tam istihdamı gerektiriyordu. Tam rekabete dayalı bir ekonomi, otomatikman tam istihdama yönelecektir. Bu durumda ortaya çıkan işsizlik emek piyasasının iyi çalışmamasından kaynaklanacaktır. Ancak Keynes kitle halinde çok yüksek işsizliğin olduğunu gözlemlemekteydi. Bu durumda Neoklasik ekonomi teorisinde bir çatlağın olması gerekiyordu. Keynes bu çatlağı, paranın harcanmaması veya gömülenmesinde buluyordu (Mandel, 1975: 421). Say yasasının geçerli olabilmesinin ön koşulu ise, para gömülmesinin olmamasıydı.

Keynes, gömülemeyi, spekülasyonla ilişkilendirmektedir. Buna göre meta fiyatlarının veya finansal varlık fiyatlarının düşeceği beklentisi varsa, en likit varlık olan para elde tutulabilir. Spekülasyon amacıyla likidite tercihi, Keynes’in yetersiz efektif talebe (para ile desteklenmiş) dayanarak Say yasasını reddetmesini tamamlayıcıdır (İtoh & Lapavitsas, 1999/2012: 210).

Keynes’in efektif talep yetersizliğine ve paranın rolüne vurgu yapması, devletin kapitalist birikim sürecine bilinçli müdahalesine gerekçe de sağlar. Devletin vergilerle, borçlanmayla ya da itibari para çıkararak finanse edilen harcamaları efektif talebi canlandırarak istihdamı arttırabilir. Yine para arzındaki bir artış faiz oranlarını düşürerek yatırımları teşvik edip, efektif talebin artmasına yol açabilir (İtoh & Lapavitsas, 1999/2012: 212).

Keynes’de kapitalist sistemdeki talep her zaman için emeğin toplumsal gücü tarafından desteklenen insan talebinden ziyade, bireylerin ellerindeki para ile desteklenen kullanım değerlerine olan efektif taleptir. Başka bir deyişle insan ihtiyaçlarının kapitalist tatmin biçimi,

bu ihtiyaçların nasıl ve ne kadarının karşılanabileceğine bir sınır getirmektedir (De Angelis, 2000: 177-178).

Keynes’de toplam talep, çıktı ve istidamın belirlenmesinde çok önemli bir rol oynar (Akerlof & Yellen, 1987: 137). Toplam talebin, reel değişkenler üzerinde etkili olmasının nedeni, ekonomik aktörlerin, parasal ücret ve fiyatları ayarlama ataletinden kaynaklanmaktadır (Akerlof & Yellen, 1985: 825).

Bu nedenle Keynes’de para kendisinden önceki teorilerin kabul ettiği gibi sadece bir peçe/örtü değil, istihdam gibi ekonomik yaşamda önemli değişkenler üzerinde etkili olan bir değişkendir (Ercan, 2005:182). Keynes bunu, Genel Teori’nin önsözünde şu şekilde ifade etmiştir: “[...] paranın iktisadi yaşamda gerekli ve çok özel bir role sahip olduğu, paranın teknik ayrıntılarının arka planda kaldığı tespit edildi.... parasal ekonomi aslında gelecekle ilgili değişen görüşlerin, istihdamın yönünün yanı sıra miktarını da etkileme gücüne sahip olduğu bir şeydir” (Keynes, 1936/2010: 9). Yani parasal değişkenler, reel değişkenleri etkileyebilmektedir. Ancak Keynes’de bu süreç doğrudan değil, dolaylı mekanizma veya aktarım mekanizması da denilen faiz aracılığıyla olmaktadır. Çünkü paranın, reel faktörler üzerindeki etkisi, efektif talep üzerindeki etkisine bağlıdır. Bu etkiyi belirleyen unsur ise faiz oranıdır (Ercan, 2005: 183). Klasiklerde faiz, toplam kârın bir parçasıydı. Keynes’de ise faiz, likidite tercihinin yönlendirdiği para talebini, para arzına eşitleyen fiyattır. Dolayısıyla parasal bir faiz oranı teorisi söz konusudur (İtoh & Lapavitsas, 1999/2012: 210).

Keynes, fiyat düzeyi (ki bu paranın satın alma gücüdür) ve toplam çıktının, para miktarı ve dolanım hızı ile arasındaki ilişkinin dolaysız olmadığını belirterek; bu ilişkiyi doğrudan ele alan miktar denklemlerini modası geçmiş olarak nitelemektedir (Keynes, 1930/2012: 134). Keynes, doğrudan ilişkinin ancak tam istihdam durumunda mümkün olacağını; tasarruf hacmi ve yatırım maliyetlerinin farklı olması ya da halkın menkul kıymet eğiliminde aşağı ya da yukarı bir trend olması durumunda, para miktarında veya dolanım hızında bir değişim olmasa bile fiyatların değişebileceğini savunur (Keynes, 1930/2012: 135).

Irving Fisher'in miktar denklemini inkâr etmemekle birlikte, Keynes'in söylediği şey farklıdır. Keynes’e göre $MV=PT$ olmakla birlikte, dolanım hızı sabit olmak yerine, uyarlanabilir. Buna göre, para miktarı artarsa, paranın dolaşım hızı düşecek ve eşitliğin diğer tarafında yani fiyatlarda veya çıktıda herhangi bir değişim olmayacaktır. Aynı şekilde denklemin sağ tarafında, PT ’de yani gelirden, bir artış olursa, para miktarında bir artış olmadan, sadece paranın dolaşım hızı yükselecektir. Yani gelir veya para miktarındaki değişikliklere karşılık olarak, paranın dolanım hızı yukarı veya aşağı hareket etmektedir. Dolayısıyla para miktarı önemsizdir

(Friedman & Goodhart, 2002: 71). Friedman'a göre önemli olan Keynes'in para miktarı hakkında söyledikleri değil; toplam harcamanın cari gelirden bağımsız olan kısmı yani, otonom harcamalar olarak adlandırdığı ve büyük ölçüde işletme yatırımları ve devlet harcamaları şeklinde tanımlanan kısım. Ona göre, Keynes böylece paranın rolünden, onun gelir akımı ile olan ilişkisine ve gelir akımının, otonom harcamalar ile uyarılmış harcamalar arasındaki ilişkisine dikkat çekmiştir. Keynes'e göre modern dünyada fiyatlar oldukça katıyken; miktarlar oldukça kolay değişir. Herhangi bir şekilde otonom harcamalarda bir değişim olursa, bunun gelirden yarattığı değişim öncelikle çıktıda, ikinci olarak ve uzun gecikmelerin ardından fiyatlarda değişime yol açacaktır. Fiyatlar maliyetler tarafından, özellikle de ücretler tarafından belirlenir; ücretler ise geçmiş olaylara göre belirlenir (Friedman & Goodhart, 2002: 72).

Keynes, faiz oranının, Klasiklerin söylediği gibi tasarrufun ya da bekleminin getirisi olmadığını açık olduğunu; çünkü bir kişi parasını nakit olarak elinde tutarsa, daha önce yaptığı kadar tasarruf etse bile, faiz elde edemeyeceğini belirtir. Tersine, faiz oranı, belli bir süre için likiditeden, para üzerindeki kontrolden vazgeçmenin mükâfatıdır (Keynes, 1936/2010: 148).

Keynes, likidite tercihini üçe ayırır. i) işlem motifi ile para talebi; cari işlemler için talep edilen para miktarıdır, ii) ihtiyat motifi ile para talebi; toplam kaynakların belli bir oranının gelecekteki nakit eşdeğerinin güvenliğini sağlamak için talep edilen para miktarıdır ve iii) spekülasyon motifi ile para talebi; geleceğin piyasadan daha iyi bilinmesi çerçevesinde kâr elde etmek için talep edilen paradır (Keynes, 1936/2010: 151). Yani, likiditesi en yüksek varlık olan para, meta fiyatlarının veya finansal varlık fiyatlarının düşeceği beklentisi ile elde tutulabilir (İtoh & Lapavitsas, 1999/2012: 210).

Keynes, daha sonraki çalışmalarında dördüncü bir motif olarak, finans güdüsüyle para talebini de eklemiş ve bunu işlem amaçlı para talebinin bir alt grubu olarak ele almıştır (Ardor & Varlık, 2012: 196-197). Buna göre, dönem içinde planlanan yatırım harcamaları değişmezse, yatırımları finanse etmek için talep edilen para miktarı da değişmeyecektir. “Ancak yatırım kararları artarsa (örneğin), söz konusu ekstra finans, ilave bir para talebi yaratacaktır” (Keynes, 1937: 247). Kâr beklentilerindeki herhangi bir artış, girişimcilerin daha fazla yatırım malları talep etmesine yol açacaktır. Yatırım malları üreticileri daha fazla sipariş aldıklarında ise, hammadde ve yarı mamul maliyetlerini karşılamak için, daha fazla işletme sermayesi finansmanı kredisine (finans motifi) ihtiyaç duyacaklardır (Davidson, 2002: 98). Finans motifi ile para talebi, reel sektör ile parasal sektör arasındaki ilişkiyi net bir şekilde ortaya koyarken, iki kesim arasındaki ilişkide bankacılık sektörünün önemini de vurgulamaktadır.

Keynes'in analizinde, ekonomik sistemdeki belirsizlikler ve karar alıcıların beklentileri önemlidir. Tasarruf yapanlar ile yatırım yapanlar farklı olduğu sürece, tasarrufların yatırımlara eşitleneceği garantisi bulunmamaktadır. Yatırımlar, yatırımcıların beklentilerine bağlıdır ve bu beklentileri akılcı hesaplamalar değil, psikolojik faktörler yönlendirir, çünkü gelecek belirsizliklerle doludur (Chang, 2016: 137). Keynes'de belirsizlik vurgusunun olması, paranın sadece mübadele aracı olarak ele alınmadığının bir göstergesidir. Belirsizliğin olduğu bir dünyada para, likidite sağlama aracıdır. Finansal piyasalar yalnızca yatırım yapma yeri değil, aynı zamanda spekülasyonun yapıldığı piyasalardır (Chang, 2016: 139). Keynes, spekülasyonu piyasa psikolojisini öngörme faaliyeti olarak tanımlamaktadır (Keynes, 1936/2010: 141).

Keynes'e göre paranın talep edilmesinin temelinde satın alma gücüne sahip olma isteği vardır. Bunu "Bir kimse, parayı para olduğu için değil, fakat paranın –satın alabilecekleri demek olan– satın alma gücü için tutar" şeklinde ifade eder. Yani genel satın alma gücünü elde tutmanın tek yolu paradır. "Peki, para birimleri ve satın alma gücü birimleri arasındaki 'eşdeğerliğin' ölçüsü nedir?" sorusuna ise "fiyat genel düzeyi" cevabını vermiştir. Yani Keynes, birim satın alma gücünün eşdeğeri olan birim para adedinin, karşılık gelen fiyat düzeyine bağlı olduğunu belirtir (Keynes, 1930/2012: 49-50).

Keynes fiyatlar ve para arasında ilişki kurarken fiyatların ne olduğu ve nasıl belirlendiği sorusu ile ilgilenmemiştir. Bu sebeple Keynes'in analizinde para kritik bir rol almakla birlikte gerek açık bir şekilde değer teorisinin olmaması gerekse de değer ne olduğu sorusu ile ilgilenmemesi nedeni ile para ve değer arasındaki ilişki, Klasik ve Neoklasik yaklaşımlarda olduğu gibi, ortaya konulamamıştır.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ana akım iktisat yaklaşımların tamamında parasal olan ile reel olan birbirinden belirgin bir şekilde ayrı ele alınmakta; Keynes hariç parasal olanın, reel olanı etkilemesi de söz konusu değildir. Bu yaklaşımlarda para değişim ilişkilerini kolaylaştıran bir araçtan başka bir şey değildir. Dolayısıyla üretim sürecinde yaratılan artığın parasal olarak gerçekleşmesi sonucu bir genişleme yani sermaye birikimi söz konusu değildir. Dolayısıyla Klasiklerden sonraki ana akım yaklaşımlarda, Keynes'de ve burada çalışmanın kapsamı nedeniyle ele alınamayan Keynesyen yaklaşımlarda nesnel ve öznel değer yaklaşımları arasında geçişler olsa da, temelde fayda değer yaklaşımının kabul edildiğini söyleyebiliriz. Emek değer teorisinin kabul edildiği Klasik analizde de paranın ne olduğu ve değer ile ilişkisinin ortaya konulmadığı görülmektedir. Dolayısıyla ana akım iktisat yaklaşımlarının para ve değer ilişkisini, para ve fiyat üzerinden

yeniden tanımlayarak emek-değer kavramının içerdiği toplumsal artık-değeri bölüşüm ilişkisiyle ilişkilendirmekten sakındığı söylenebilir.

Para teorisi ancak tarihsel ve toplumsal bağlamda ele alındığında paranın ne olduğu ve parasallaşmanın sistem içindeki yeri ve önemi açık bir şekilde anlaşılabilir. Sadece kapitalist toplumda para, sermaye birikim süreci içinde yaratılan artık değeri birikime dönüştürme işlevi görür. Para olmazsa sermaye birikimi olmayacağından kapitalist sistemin gelişmesi söz konusu olmayacaktır. Bu nedenle paranın ne olduğunun anlaşılması paranın toplumsal ilişkiler bağlamında ele alınması, parasal olan ile reel olan arasındaki ilişkinin açık hale getirilmesi ile mümkündür. Bu bağlamda ana akım yaklaşımın ortodoks ve heteredoks teorileri çerçevesinde paranın ne olduğu ve geleceğine dair soruları cevaplamanın mümkün olmadığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Akerlof, G.A. & Yellen, J.L. (1987). Rational of irrational behavior. *The American Review*, 77, 137-142.
- Akerlof, G.A. & Yellen, J.L. (1985). A near-rational model of the business cycle, with wage and price inertia. *The Quarterly Journal of Economics*, 100, 823-838.
- Akyüz, Y. (1980). *Sermaye büyüme bölüşüm*. Ankara: A.Ü. SBF Yayınları.
- Ardor, H.N. & Varlık, S. (2012). Keynes'in likidite tercihi kuramı'nda finans motifi ile para talebinin önemi ve etkileri. *Ekonomik Yaklaşım*, 23, 195-220.
- Blaug, M. (2014). *İktisat kuramının geçmişine bakış*. (Çev. A. Birdal & F. Çolak). Ankara: Efil Yayınevi. (Özgün Çalışma 1962).
- Bocutoğlu, E. (2011). *Karşılaştırmalı makro iktisat: teoriler ve politikalar*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Chang, H.J. (2016). *Ekonomi rehberi*. (Çev. M.Doğan). İstanbul: Say Yayınları.
- Davidson, P. (2002). *Financial markets, money and the real world*. UK: Edward Elgar Publishing.
- De Angelis, M. (2000). *Keynesianism, social conflict and political economy*. London: Macmillan Press.
- Ercan, F. (2005). *Para ve kapitalizm*. İstanbul: Devin Yayınları.
- Fine, B. (1987). Geleneksel iktisat eleştirileri (III): Keynesçilik bir eleştiri. *İktisat Dergisi*, 268, 17-34.
- Friedman, M. & Goodhart, C.A.E. (2002). *Money, inflation and the constitutional position of the central bank*. UK: Hobbs The Printers.
- Itoh, M. & Lapavitsas, C. (2012). *Para ve finansın ekonomi politiği*. (Çev. T. Öncel), İstanbul: Yordam Kitap. (Özgün Çalışma 1999).

- Işık, S. (2003). Keynes para arzının belirlenmesinde bir endojenist miydi?. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 14 (46), 71-106.
- Kazgan, G. (1980). *İktisadi düşünce veya politik iktisadın evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keynes, J.M. (1937). Alternative Theories of the Rate of Interest, *The Economic Journal*, Vol. 47, No. 186 (Jun., 1937), 241-252
- Keynes, J.M. (2010). *İstihdam, faiz ve paranın genel teorisi*. (Çev. U.S. Akalın). İstanbul: Kalkedon. (Özgün Çalışma 1936).
- Keynes, J.M. (2012). *Para üzerine bir inceleme*. (Çev. C. Gerçek). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Özgün Çalışma 1930).
- Mandel, E. (1975). *Marksist ekonomi el kitabı III*. (Çev. O.Suda). İstanbul: Suda Yayınları.
- Mill, J.S. (1885). *Principles of political economy*. New York: D. Appleton and Company.
- Öçal, T. (1981). *Para teorisi: Doktriner gelişim, teori, analiz*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Paya, M.M. (1998). *Para teorisi ve para politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Ricardo, D. (2013). *Siyasal iktisadın ve vergilendirmenin ilkeleri*. (Çev. B. Zeren). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Özgün Çalışma 1817).
- Selik, M. (1974). *Marksist değer teorisi*. Ankara: Doğan Yayınları.
- Shiozawa, Y. (2014). The revival of classical theory of values. Japan Society of Political Economy Annual Conference. Retrieved January 01, 2016, from <https://www.researchgate.net/publication/269393496>
- Smith, A. (2006). *Milletlerin zenginliği*. (Çev. H. Derin). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Özgün Çalışma 1776).
- Snowdon, B. & Vane, H.R. (2012). *Modern makroekonomi: temelleri, gelişimi ve bugünü*. Ankara: Efil.
- Steuart, J. (1767). *An inquiry into the principles of political economy*. Retrieved April 27, 2016, from <https://archive.org/details/inquiryintoprinc01steu>
- Wicksell, K. (1978). *Lectures on political economy. Volume II: Money*. New Jersey: A.M. Kelly.